

Електронна бібліотека видань історичного факультету Харківського університету

Чувпило О. О Політичні партії сучасної Індії // **Методичний вісник історичного факультету № 2.** – Харків: Консум, 2003. – С. 56 – 63.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт історичного факультету.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
історичний факультет. **E-mail:** istfac@univer.kharkov.ua

©Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; історичний факультет

©Автор статті

©Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництва

©Ідея та створення електронної бібліотеки – А. М. Домановський; А. О. Баскакова

Чувпилю О.О.

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ СУЧАСНОЇ ІНДІЇ

(навчально-методичні матеріали з курсу всесвітньої історії)

На сучасному етапі, коли мільярдна Індія відіграє все більшу роль у світовій політиці та міжнародних відносинах, політичний розвиток цієї багатопартійної країни набуває особливого значення і викликає підвищений інтерес. Між тим у вітчизняній науковій і науково-популярній літературі про переважну більшість нинішніх провідних індійських партій (винятком становлять Індійський національний конгрес (І) (ІНК(І)) частково «Бхаратія джаната парті» (БДП)) важко знайти навіть окремі згадки, що значно утруднює вчителю аналіз подій в Індійському субконтиненті.

Спробуємо хоч в деякій мірі заповнити цю прогалину, давши стислу характеристику тих індійських партій, які під час останніх виборчих кампаній отримали найбільшу кількість голосів виборців і ввійшли до нижньої палати загальноіндійського парламенту — Лок сабхи (Народної палати).

Приступаючи до розгляду поставленого питання, слід зазначити, що Індія — одна з небагатьох колишніх колоніальних країн Азії та Африки, в якій за часів незалежного розвитку (з 1947 р.) в цілому утвердилася парламентська демократія західного зразку і існують досить міцні демократичні інститути, що гарантією від встановлення тоталітарних режимів і диктаторських форм правління. За 55 років політична система в ній пройшла складну еволюцію від фактичної однопартійності (домінування ІНК у перші 30 років) до теперішньої реальної багатопартійної системи як в центрі, так і на місцях. Найголовнішими рисами сучасного політичного розвитку Індії є: 1) продовжується, хоч і в досить своєрідній формі, процес демократизації суспільного політичного життя і розвиваються традиції парламентаризму, в значній мірі започатковані ще за англійського панування; 2) однією з характерних ознак індійського суспільства і на початку ХХІ ст. все ще залишається його ієрархічність та стратифікація, що накладає свій відбиток на політичне життя країни; 3) посилюються релігійно-общинні і сепаратистські настрої та тенденції; 4) програмні положення переважної більшості партій дуже схожі — набір майже однакових, що постійно змінюються

пулістських декларативних гасел та обіцянок; 5) зараз жодна політичних партій, як ще недавно ІНК, не має загальнонаціонального статусу і не може забезпечити цілковитого домінування на центральному та штатівському рівнях; 6) ІНК(І), внаслідок втративши монополію на владу, залишається, тим не менш, єдиною загальноіндійською партією, але кризові явища в ній продовжуються, падає вплив, престиж і авторитет, відсутні харизматичні лідери загальнонаціонального масштабу, зменшується масова база; 7) 34 індійські партії, що вийшли із конгресу внаслідок його розколів і фрагментації, виступають на політичній арені як своєрідні «версії» ІНК, маючи ідейну платформу дуже близьку до нього, і навіть зберігають слово конгрес в своїй назві («Таміл мааніла конгрес», ІНК (Тіварі), «Індія Прадеш вікас конгрес», «Карнатака конгрес парті» та ін.); 8) продовжується трансформація ідеологічних платформ практично усіх партій; значна частина з них уже відійшла від антиконгресизму, хоча зберігаються сильні антиконгресистські настрої у ряді регіонів; 9) на загальноіндійському рівні особливо в кожній окремій партії посилюється гостра ідейно-політична боротьба, фракційні суперечності і дезінтеграційні процеси, причому фракційність спостерігається і в центрі, і на рівні кожного штату; 10) суперечності в суспільному житті, між класами і всередині партій мають персональну, релігійну, кастову, етнічну, національну, політичну, ідеологічну, регіональну, соціально-економічну основу або суперництво поколінь; ширше, ніж раніше, використовується політика укладання альянсів та створення різноманітних альянсів і блоків, причому не тільки під час виборів; 12) кожний штат, а це за територією і населенням добра європейська країна, користуючись великою автономією і значними повноваженнями, має свої характерні особливості, які визначаються історичним минулим, місцевими традиціями і традиціями даного регіону, рівнем його розвитку, авторитетом харизматичних лідерів, співвідношенням сил різних класів, особливо релігійних чи кастових. Тому в штатах при наявності знаходяться досить часто протилежні сили і їх взаємна боротьба в центрі практично дуже мало впливає на політичну ситуацію в провінції; 13) навпаки, спостерігається досить-таки значний вплив регіональних та дрібних партій на загальнонаціональні політичні процеси; 14) проблеми зовнішньої політи-

ки не є зараз визначальними у платформах провідних політичних партій Індії, а під час виборчих кампаній вони не грають суттєвої ролі; 15) традиційний поділ партій і політичних лідерів на лівих, правих та центристів, загальноприйнятий у всьому світі стосовно Індії досить відносний, зважаючи на їх крайню специфічність, і враховуючи характерні особливості пануючої власне індійських дефініцій і диференціацій.

Зараз до Лок сабхи, що нараховує 545 місць, входять 45 партій з яких провідними можна вважати 8–10, адже решта представлені всього декількома або навіть одним депутатом. Абсолютної більшості — 273 мандатів, що дає право одноособово сформувати уряд, не має жодна партія. Найбільша ж парламентська фракція БДП (251 депутат) для створення уряду змушена була шукати додаткових союзників серед мілких партій і незалежних депутатів вступивши з ними коаліцію. В результаті з жовтня 1999 р. при владі в країні знаходиться національно-демократичний альянс із 20-ти партій, очолюваний БДП, лідером якої є досвідчений політик 76-річний Атал Біхарі Ваджапай. Однак зберегти такий альянс протягом п'яти років, відведених Конституцією 1950 року, дуже важко, про що яскраво свідчить доля всіх попередніх індійських коаліційних урядів.

«Бхаратія джаната парті» («Індійська народна партія») була утворена у 1980 р. як правонаступниця релігійно-націоналістичної індійської партії «Бхаратія джан сангх», утвореної ще в 1951 р. Деякі оглядачі плутають її з блоком «Джаната парті», який знаходився при владі в Індії у 1977–1979 рр. У політичній боротьбі спирається на підтримку майже чверті індійського гіндомовного населення (всього індістів в країні близько 80 відсотків), висловлюючи з незмінною ідеологічною платформою захисту інтересів індійської громади і традиційних багатовікових цінностей індізму. Екстремістське крило БДП неодноразово брало участь у міжобщи́нних конфліктах та зіткненнях. Що ж стосується нинішнього прем'єр-міністра Республіки Індія А.Б. Ваджапай, його можна віднести до виважених поміркованих політичних діячів. На парламентських виборах 90-х рр. БДП користувалася значним впливом і популярністю у виборців, отримавши відповідно 121, 160 і 251 місце в парламенті. З нею гідно суперничати тільки ІНК(І), який все ж змушений був піти в опозицію.

Найстарішою політичною партією самої багатонаціональної країни світу є ІНК(І), заснований у 1885 р. не без сприяння британської колоніальної адміністрації, яка на нього покладала великі надії. Спочатку Конгрес до британської влади ставився негативно, але, очоливши після Першої світової війни рух за незалежність (самоврядування), перетворився в широкий опозиційний національний фронт всіх антиколоніальних сил. Найголовнішою програмною вимогою партії у 30-ті рр. ХХ ст. було завоювання незалежності насильницьким шляхом політичної незалежності. Її визначні лідери М.К. Ганді, Дж. Неру та С.Ч. Бос отримали широке визнання у всьому світі. Після утворення суверенної індійської держави ІНК став правлячою партією, користуючись безперервною монополією на владу з 1947 аж до 1977 р., коли перше програв парламентські вибори. Зараз це єдина національно-національна партія з масовою базою підтримки у всіх штатах і найбільша опозиційна партія, має в нижній палаті парламенту 145 місць (до цього у 90-ті рр. відповідно 230, 136 і т.д.). Відстоює єдність Індії, стабільність внутрішньополітичного ладу, вирішення складних соціально-економічних проблем та незалежний зовнішньополітичний курс. На парламентських виборах 1999 р. ІНК(І), очолюваний С. Ганді, виступав із програмним платформою, що містив традиційні популістські гасла і обіцянки, майже не відрізнялися від тих, що проголошували інші індійські політичні партії.

На час парламентських виборів 90-х років стабільно високі результати (2-3) займає партія «Джаната дал» («Народна партія»). Вона заснована у 1988 р., а вже на виборах 1989 р. зайняла друге місце в Конгресу, отримавши 141 парламентський мандат (1990-1995). У 1996-1998 рр. ДД, як її називають в Індії, стала частиною коаліційного уряду Об'єднаного фронту, який очолювали лідери «Народної партії» Х.Д. Деве Гоуда і І.К. Гуджрал. У наш час це найбільш впливова центристська партія країни, але все-таки не загальнонаціональна, оскільки сфера її впливу обмежується головним чином штатами Біхар і Карнатак, де вона правляча, а також Уттар-Прадеш і Орісса. На відміну від БДП і ІНК(І), спирається на велику обездолених верств індійського суспільства, виражаючи інтереси і захищаючи права т.з. «проміжних каст», кінців (недоторкуваних) та значної частини мусульман, яких є більше ніж 120 млн.

Традиційно четверте місце під час виборів 90-х років, проводячи 33-34 депутата в парламент, займала Комуністична партія Індії (марксистська) (КПІ(м)), яка з'явилася на політичній арені у 1964 р. внаслідок розколу єдиної Компартії Індії на КПІ, що вела свій початок з 1925 р., і КПІ(м). Незважаючи на значне послаблення впливу комуністичних ідей в усьому світі після розпаду СРСР, КПІ(м) традиційно досить впливова у штатах Керала, Тріпура та Західна Бенгалія, де постійно очолює місцеві уряди або входить в урядові коаліції. На загальноіндійському рівні переважно знаходиться в опозиції, хоча в 1977–1979 рр. надавала підтримку уряду «Джаната парті», очолюваному М. Десаї, а в 1996–1998 рр. коаліційному уряду Об'єднаного фронту, в еклектичних програмах яких давалися усілякі обіцянки, навіть боротися з бідністю і проводити соціалістичні перетворення.

12–13 місць у парламенті регулярно отримує КПІ, вплив якої на загальнонаціональні процеси значно зменшився після розколу 1964 р., що був спричинений головним чином різним ставленням її керівників до політики уряду, очолюваного ІНК. На відміну від багатьох компартій інших країн тодішнього світу, КПІ, діючи в рамках парламентської демократії, виступала як досить-таки поміркована сила. На загальних виборах 1952, 1957 і 1962 рр. вона, отримуючи 8–10% голосів виборців, проводила в парламент 30–35 своїх представників, будучи в ньому другою після ІНК фракцією. Найбільший вплив має у штатах Біхар, Андхра Прадеш, Уттар Прадеш та Західна Бенгалія, суперничаючи там за голоси виборців з КПІ(м).

В десятку провідних індійських партій входить «Самаджваді парті» («Соціалістична партія»), яка виникла у 1993 р. після серії розколів у «Джаната дал» та «Самаджваді джаната дал» («Соціалістична народна партія»). Подібно іншим соціалістичним партіям, які ведуть свій початок ще з 30-х років ХХ ст. (Біхарська соціалістична партія виникла у 1931 р., а Конгрес-соціалістична партія — у 1934 р.), ідеологічна платформа СП базується на низі егалітаристських гасел популістського характеру, які в умовах сьогоденної Індії практично неможливо втілити в життя, але вони постійно приваблюють виборців, а також на більш реальному відстоюванні інтересів хариджанів, «проміжних каст» та мусульман. Переважна більшість виборців СП зосереджена в штатах Біхар і особливо Уттар Прадеш.

Решта індійських партій, представлених в парламенті лише кількома депутатами, мають суто регіональний характер діяльності, іноді навіть будучи впливовою силою в межах тільки якоїсь частини штату, або користуються незначним впливом в кількох штатах. Найзначнішими з них є:

— «Таміл мааніла конгрес» — регіональна партія штату Тамілнад, яка виникла у 1996 р. внаслідок розколу в штатівській організації ІНК(І);

— «Дравіда муннетра кажагам» — ще одна партія штату Тамілнад. Вона виникла у 1949 р., декілька разів очолювала штатівські уряди, входила до правлячої коаліції Об'єднаного фронту у 1996-1998 рр.;

— «Телугу десам парті (Найду)» — регіональна партія штату Андхра Прадеш, заснована у 1982 р. відомим південноіндійським актором Н.Т. Рама Рао. У 80-90-ті рр. Рама Рао і ТДП були одними з головних ініціаторів консолідації антиконгресистських сил. Неодноразово очолюючи уряд штату Андхра Прадеш, ТДП у 1995 р. розкололася в чисто індійському стилі на дві фракції: ТДП (Найду) — зять Рама Рао і ТДП (Парваті) — вдова засновника партії. Фракція Найду користувалася значно більшою популярністю, відразу ввійшовши у 1996 р. в Народну палату, де бількістю місць (16) випередила багато її старожилів і отримала національноіндійське визнання;

— «Бахуджан самадж парті» була створена у 1985 р., вступивши з гаслом захисту інтересів низьких індуїстських каст, брахман та релігійних меншин, що дає кожний раз їй постійну приростку 6-8% електорату в штатах Уттар Прадеш, Мадх'я Прадеш та Пенджаб;

— Революційно-соціалістична партія — невеличка лівоцентристська партія штату Західна Бенгалія. Постійно виступає лідерним партнером очолюваного КПІ(м) уряду цього штату;

— «Ассам гана паришад» — регіональна партія штату Ассам, заснована у 1985 р. Виступає під гаслами захисту прав і інтересів індійських ассамців, перш за все політичних, соціально-економічних та культурних;

— Індійський національний конгрес (Тіварі) — маловпливова партія, очолювана Н.Д. Тіварі та А. Сінгхом. Відкололася від ІНК(І) у 1995 р.;

— «Мусульманська ліга Індійського Союзу» — друга за віком партія Індії, створена ще у 1906 р. Головний ініціатор розділу Британської Індії на Хіндустан та Пакистан. Колись провідна партія зараз користується лише незначним впливом у кількох штатах з великим відсотком мусульманського населення. Давно перетворилася у другорядну політичну силу, проводячи парламент у 90-ті рр. по 2 депутати;

— «Форвард блок» — невелика регіональна партія лівого спрямування у штаті Західна Бенгалія, молодший партнер КПІ(І) у місцевому уряді, спадкоємець знаменитого «Форвард блок» заснованого С.Ч. Босом у 1939 р.;

— «Харіана вікас парті» — регіональна партія штату Харіана. Виступає виразником інтересів заможних сільських каст штату. Утворювала виборчі блоки з БДП.

Л і т е р а т у р а

1. Антонова К.А., Бонгард-Левин Г.М., Котовский Г.Г. История Индии. — М., 1979.
2. Басу Д.Д. Основы конституционного права Индии. — М., 1986.
3. Володин А.Г. Буржуазная оппозиция в социальной политической структуре Индии. — М., 1982.
4. Володин А.Г. Индия: становление институтов буржуазной демократии. — М., 1989.
5. Горев А.В., Зимянин В.М. Неру. — М., 1988.
6. Горев А.В. Махатма Ганди. — М., 1989.
7. Горошко Г.Б. Борьба в Индии по вопросам внешней политики 1957-1964 гг. — М., 1982.
8. Девяткина Т.Ф. Индийский национальный конгресс (1947-1964). — М., 1970.
9. Девяткина Т.Ф., Егорова М.Н., Мельников А.М. Зарождение коммунистического движения в Индии. — М., 1978.
10. Джилл С.С. Династия Ганди. — Ростов-на-Дону, 1997.
11. Егорова М.Н. Рабочий класс Индии. Социально-экономические аспекты формирования и особенности массового сознания. — М., 1988.
12. Индия — союз штатов. Проблемы политического и социально-экономического развития. — М., 1981.
13. Куценков А.А. Политическая борьба в современной Индии. — М., 1971.

1. Куценков А.А. Эволюции индийской касты. — М., 1983.
2. Куцобин П.В., Чичеров А.И. Современная Индия: достижения, проблемы, перспективы. — М., 1977.
3. Маляров О.В. Роль государства в социально-экономической структуре Индии. — М., 1978.
4. Павлов В.И. Формирование индийской буржуазии. — М., 1958.
5. Поліха І.З. Основні особливості і результати розвитку багатопартійної політичної системи в Індії (1947-1997 рр.). Автореф. канд. дис. — К., 1997.
6. Пономарев Ю.А. История Мусульманской лиги Пакистана. — М., 1982.
7. Проблемы коммунистического движения в Индии. — М., 1972.
8. Райков А.В. Национально-революционные организации Индии в борьбе за свободу 1905-1930 гг. — М., 1979.
9. Регинин А.И. Индийский национальный конгресс: очерки идеологии и политики (60-е — первая половина 70-х годов). — М., 1978.
10. Сдасюк Г.В. Штаты Индии. — М., 1981.
11. Сикхский сепаратизм: история возникновения, социально-экономические корни и политическая эволюция. — М., 1987.
12. Ульяновский Р.А. Три лидера великого индийского народа. — М., 1986.
13. Увпило А.А. Политический курс Индийского национального конгресса и внутрипартийная борьба в 30-е годы XX века. — Харьков, 1996.
14. Увпило О.О. Видатні борці за незалежність Індії. — Харків, 2000.
15. Фролова Е.С. «Неприкасаемые» в Индии. — М., 1989.